

ระบบการเรียนรู้ใหม่
ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย

ประเวศ วะสี

บทความในโอกาสเฉลิมอายุครบ ๘๔ ปี
ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

ณ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๕

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก เป็นตัวอย่างของชีวิตที่ดีงาม บทความนี้เกิดจากความบังคาลใจ
ในชีวิตของท่านว่าชีวิตคือการศึกษา การศึกษาคือชีวิต

๑.

โลกวิกฤตเพราะการศึกษาทิ้งชีวิต

ในโลกมีสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงมากมาย ไม่ว่าจะเป็นออกซ์ฟอร์ด เคมบริดจ์ ฮาร์วาร์ด
เยล สแตนฟอร์ด หรืออื่นๆ และทุกๆ ปีมีผู้ได้รับรางวัลโนเบลในฐานะที่ได้ค้นพบความรู้อัน
มหัศจรรย์ในสาขาต่างๆ แต่ไหนโลกจึงวิกฤตมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งวิกฤตในตัวมนุษย์เอง เช่น
ความเครียด และการขาดความสุข วิกฤตในการอยู่ร่วมกัน เช่น ความขัดแย้งและความรุนแรง
ตลอดจนสงคราม และวิกฤตในสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์ เช่น การทำลายสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อม
เป็นพิษ การทำให้สภาพโลกและบรรยากาศวิปริตจนกระทบความอยู่รอดของสรรพชีวิตทั้งมวล

คงต้องตั้งคำถามว่าการศึกษาของมนุษย์ในโลกมีอะไรผิดไปอย่างฉกรรจ์หรือ ที่ต่างๆ ที่มี
การศึกษา “มากขึ้น และดีขึ้น” แต่ไหนมนุษย์จึงถลำเข้าไปสู่วิกฤตการณ์มากขึ้นทุกที

อย่างน้อยต้องยอมรับว่าการศึกษาในปัจจุบัน ไม่มีพลังพอที่จะทำให้มนุษย์ป้องกัน เผชิญ
และออกจากวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน

ถ้าถามว่าการศึกษาปัจจุบันคืออย่างไร คงจะต้องตอบว่าการศึกษาปัจจุบันเอา “วิชา” เป็นตัวตั้ง
โดยทั่วไปเราจะไม่เห็นว่าเป็นอะไร เพราะเราคุ่นเคยกับมัน ว่าการศึกษาคือศึกษาวิชาต่างๆ เช่นว่า
วิชานี้ใช้ตำราอะไร วิชานี้ได้คะแนนเท่าไร จบการศึกษาวิชาอะไร ได้ปริญญาในสาขาวิชาอะไร

ความเคยชินทำให้ไม่รู้สึกรู้สึกว่าแปลก แต่ถ้าเมื่อมีวิกฤตการณ์ในความเคยชินนั้นๆ ควรจะตั้ง
คำถามว่ามีอะไรผิดไปอย่างฉกรรจ์หรือในความเคยชินนั้นๆ

ที่จริงการศึกษาที่เอาวิชาในตำราเป็นตัวตั้งเป็นเรื่องที่แปลกมาก เพราะเป็นการแยกส่วน ว่า
ชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง การศึกษาแยกตัวไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ทอดทิ้งชีวิตไว้เป็นอีก
เรื่องหนึ่งตามบุญตามกรรม

จริงๆ แล้วชีวิตกับการศึกษาควรอยู่ที่เดียวกัน

นั่นคือ ชีวิตคือการศึกษา การศึกษาคือชีวิต

ชีวิตต้องเผชิญกับสถานการณ์จริง ทั้งภายในและภายนอกตัวเอง สถานการณ์ภายนอก
ตัวเรามีทั้งสิ่งแวดล้อมและสังคม สังคมสมัยใหม่กลายเป็นสังคมที่เชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อน

และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลายเป็นระบบที่ซับซ้อน (Complex System) ซึ่งมีปรากฏการณ์ใหม่ๆ อันเข้าใจไม่ได้ด้วยความเข้าใจแบบง่ายและเป็นเส้นตรง (Simple and linear) ซึ่งมนุษย์คุ้นเคยในสังคมแบบเก่า ในสังคมสมัยใหม่ ความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง มีผลกระทบต่อมนุษย์อย่างมโหฬาร ถึงขนาดที่ระบบชีววิทยาของมนุษย์ไม่สามารถเผชิญกับความเครียด ความวิตกกังวล การขาดความสุขและความมั่นคงในจิตใจ การมีอนาคตที่คาดการณ์ไม่ได้ ความรู้สึกหดหู่ หมดหวัง ซึมเศร้า นำไปสู่การฆ่าตัวตายมากขึ้นทุกที และพยาธิสภาพต่างๆ ทั้งพยาธิสภาพทางกาย และพยาธิสภาพทางสังคม

การเรียนรู้โดยเอาตำราเป็นตัวตั้ง โดยไม่เอาสถานการณ์จริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่มีพลังพอที่จะทำให้นักเรียนรู้เข้าใจสถานการณ์ความเป็นจริงที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ไม่สามารถเผชิญกับสถานการณ์ความเป็นจริงได้ นำไปสู่วิกฤตการณ์ทั้งในตัวมนุษย์เอง ในสังคม และในสิ่งแวดล้อม อันเป็นวิกฤตการณ์แห่งยุคสมัย

อันที่จริงมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก

ต้องมีวิธีการเรียนรู้ที่ดี ที่ทำให้รู้สถานการณ์ความเป็นจริง ไม่ว่าจะสถานการณ์ความเป็นจริงจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรๆ ก็สามารถตามรู้ได้ และสามารถจัดการชีวิตและวิถีชีวิตร่วมกัน เพื่อสร้างดุลยภาพทั้งภายในตัวเองและกับภายนอกดุลยภาพคือความเป็นปรกติและความยั่งยืน

ในท่ามกลางสถานการณ์ที่สลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีแต่การเรียนรู้ในวิถีชีวิตจริงเท่านั้นที่จะทำให้รู้เท่าทันความเป็นจริงและปรับตัวให้อยู่ในสมดุลได้ วิชาเป็นตัวประกอบไม่ใช่ตัวตั้งของการเรียนรู้

ตัวตั้งของการเรียนรู้คือชีวิตจริงในสถานการณ์จริง

๒.

ชีวิตวัฒนธรรม

ชีวิตคือ การอยู่รอด

การอยู่ร่วม

และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การอยู่รอด การอยู่ร่วม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

การอยู่รอด หมายถึง การมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือการทำมาหาเลี้ยงตัวได้ ป้องกันหรือขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิต เช่น อุบัติภัย อุบัติเหตุ โรคร้ายไข้เจ็บ ต่อสู้กับสัตว์หรือคนที่เป็นศัตรู ปรับตัวเพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้

มนุษย์ไม่ได้อยู่โดดๆ แต่อยู่ร่วมกับคนอื่น และกับธรรมชาติแวดล้อม จึงต้องเรียนรู้จากการอยู่ร่วมและเพื่อการอยู่ร่วม วิธีชีวิตร่วมกันที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ คือวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่ต่างๆ แตกต่างกันไป วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย ในวัฒนธรรมหรือวิธีชีวิตร่วมกันประกอบด้วยความเชื่อร่วมกัน คุณค่าร่วมกัน การทำมาหากินที่คุ้นเคยและถ่ายทอดกันมา การกิน การอยู่ ที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพสภาพ การดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อม และการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ขนบธรรมเนียมประเพณี สุนทรียกรรมต่างๆ ในวิธีชีวิตทางวัฒนธรรมมีการเรียนรู้ สร้างและสะสมความรู้ เลือกรองและถ่ายทอดความรู้กันต่อๆ มา ความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ทางวัฒนธรรมนี้ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่อยู่ในตัวคน และถ่ายทอดจากการปฏิบัติ หรือการพูดที่เรียกว่า มุขปาฐะ ฉะนั้นถ้าเรียนรู้แต่จากตำรา จะตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรม

ความรู้ทางวัฒนธรรมมีความสำคัญมาก เกิดก่อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้จาก และเพื่อวิธีชีวิตร่วมกันอันสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม

วิธีชีวิตร่วมกันอันสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม เป็นบ่อเกิดของความสุขและความยั่งยืน การมีวิธีชีวิตร่วมกัน (Living Together) ควรจะเป็นเป้าหมายและวิธีชีวิต ไม่ใช่ตัวใครตัวมัน ทอดทิ้งกันแบบปัจจุบัน วิธีชีวิตร่วมกันทำให้เพิ่มที่อยู่รอดและความสำเร็จ ดังนั้นเราจึงเห็นปลาอยู่กันเป็นฝูงแทนที่จะอยู่เดี่ยว มนุษย์เมื่อก่อนก็อยู่กันเป็นกลุ่มหรืออยู่กันเป็นชุมชน

มนุษย์ตามปรกติเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ง่ายและมีความสุข เพราะคนอื่น ๆ ทั้งหมดเขาปฏิบัติอยู่ เขาเข้าใจอยู่ เขาพูดจากันอยู่ และเรียนรู้แล้วทำให้ ทำเป็น ปฏิบัติได้ อยู่ร่วมกันเป็น ทั้งระหว่างคนด้วยกัน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมเพื่อความสมดุล

ในขณะที่การเรียนรู้วิชาทางวิทยาศาสตร์ เรียนรู้ได้ยาก มีผู้รู้น้อย เรียนแล้วไม่เข้าใจวิธีชีวิตร่วมกัน อยู่ร่วมกันไม่เป็น ตัวใครตัวมัน เกิดความขัดแย้งและการทำลายสูง ความรู้ในตำราซึ่งมาจากฐานทางวิทยาศาสตร์ จึงไม่ควรเป็นตัวตั้งของการศึกษา แต่ควรเป็นเครื่องประกอบการเรียนรู้

การเรียนรู้ควรจะเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม หรือในวิธีชีวิตร่วมกัน และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือ เพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงชัดขึ้น ดีขึ้น และมีประโยชน์มากขึ้น

นอกจากการอยู่รอด และอยู่ร่วมดังกล่าวแล้ว มนุษย์ยังต้องการอยู่ได้อย่างดี หรือการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอยู่กับการรู้ว่าความจริงคืออะไร ความดีคืออะไร ฉะนั้น มนุษย์เมื่อ ๒-๓ พันปีก่อนจึงตั้งคำถามว่า ความจริงคืออะไร ความดีคืออะไร มนุษย์ต่างจากสัตว์ที่จะมีแต่วัฏธรรรมแบบที่พูดว่า กิน ชี ปี้ นอน เท่านั้นหาได้ไม่ แต่มนุษย์ต้องเข้าถึงความดีด้วยชีวิตจึงจะสมบูรณ์และมีคุณภาพชีวิตที่ดี การเข้าถึงความดีนั้นก็มิคำพูดที่ใช้ต่างๆ กันในวัฒนธรรมต่างๆ บางทีก็เรียกว่าเป็นมนุษย์ต้องเข้าถึงสิ่งสูงสุด

ความเป็นมนุษย์อยู่ที่การมีความดี

การศึกษาจะต้องพัฒนาความเป็นมนุษย์

๓.

การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน

สิ่งที่ร้ายแรงที่สุดที่นำมามนุษย์เข้าไปสู่ความยากลำบากคือ การยึดมั่นในความเชื่อและการปฏิบัติที่ผิดๆ การยึดมั่นในความเชื่อและการปฏิบัติที่ผิดๆ ทางพระเรียกว่า “สีลัพพตปรามาส” การยึดมั่นในความเชื่อและการปฏิบัติที่ผิดๆ ที่ร้ายแรงที่สุดคือมุมมองและวิถีคิดเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์หรือโลกทรรศน์และวิถีคิด

มนุษย์พากันไปติดสมมติเกี่ยวกับมนุษย์ เช่น สีผิว เชื้อชาติ ศาสนา ลัทธินิกาย คนมี คนจน คนชั้นต่ำ คนชั้นสูง คนมีการศึกษาสูง คนมีการศึกษาต่ำ มีปริญญาหรือไม่มีปริญญา ปริญญาอะไร นักเรียนในหรือนักเรียนนอก จบจากมหาวิทยาลัยไหน อยู่กระทรวงอะไร สังกัดอะไร เป็นพวกหรือไม่ใช่พวก ฯลฯ แล้วก็มีอคติไปตามมุมมองและวิถีคิด และเกิดปัญหาตามมาเป็นลูกโซ่

ความจริงที่ปราศจากสมมติคือเขาเป็นคน

เขามีศักดิ์ศรีและสิทธิแห่งความเป็นคน มีศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์

ยิ่งกว่านั้นเขาเป็นเพื่อนมนุษย์ ผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรา

ถ้ามีสำนึกและการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน คนทั้งปวงจะมีความสุข เกิดพลังสร้างสรรค์มหาศาล ประจุพลังนิวเคลียร์ทางสังคม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันคือศีลธรรมพื้นฐานของสังคม เป็นรากฐานของประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และสิ่งดีงามต่างๆ เช่น การศึกษา และระบบบริการสุขภาพที่เคารพความเป็นคน การพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมถ้าปราศจากศีลธรรมพื้นฐานอันนี้ ของปลอมหรือของไม่จริงจะเกิดขึ้นเต็มสังคม เช่น

- ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยปลอม
- การพัฒนาก็จะเอาอำนาจและเงินเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่คน
- มีการสอนศีลธรรม ศีลธรรมก็ไม่เกิด เพราะสังคมขาดศีลธรรมอยู่ในเนื้อในตัวอยู่แล้ว
- การศึกษาก็จะไม่ทำให้เกิดศีลธรรม หรือเป็นบ่อเกิดของการเสื่อมเสียศีลธรรมมากขึ้น

สังคมไทยขาดศีลธรรมพื้นฐานที่กล่าวนี้ เพราะเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางดิ่งระหว่างผู้มีอำนาจซึ่งอยู่ข้างบนกับผู้ไม่มีอำนาจซึ่งอยู่ข้างล่าง มีคนชั้นต่ำ คนชั้นสูง งานต่ำ งานสูง ชาวบ้าน

ไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี มีอคติต่อคนจนทั้งทางความคิด ทางกฎหมาย ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม
ผลอยู่ แม้พระก็อาจจะชอบคนรวยมากกว่าคนจน

เพราะเหตุนี้สังคมไทยจึงยึดคิดในรูปแบบมากกว่าสาระ ยึดถือในฐานานุรูปมากกว่าแก่นสาร
ดังที่มีคนอยาก ได้ยศได้ตำแหน่งมากกว่าอยากทำหน้าที่ อยากได้ปริญญามากกว่าอยากเรียนรู้
สมรรถนะของชาติจึงต่ำอย่างน่ากลัวว่าจะไม่สามารถเผชิญกับอนาคตที่ซับซ้อน และเคลื่อนไหว
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ระบบการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมดังกล่าว จึงไม่ตระหนักถึงความร้ายแรงของการ
ขาดศีลธรรมพื้นฐานของสังคม นอกจากไม่ได้แก้ไขแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดของการขาดศีลธรรมเสียเอง
การเรียนรู้ที่เอาวิชาในตำราเป็นตัวตั้งทำให้ผู้เรียนรู้สึกตอกย้ำโดยไม่รู้ตัวว่าสถาบันของเรามีเกียรติ
ชาวบ้านไม่มีเกียรติ เพราะระบบการศึกษาไม่เคารพความรู้ที่ชาวบ้านมี เคารพแต่ความรู้แบบใน
ตำรา ซึ่งอย่างว่าแต่ชาวบ้านจะ ไม่มี แม้แต่ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ก็เชื่อว่าคล่องแคล่วเชี่ยวชาญความรู้
ในตำรา

ในระบบการศึกษาแบบนี้ คนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเกียรติ คนส่วนใหญ่ถูกมองว่าไม่เก่ง ไม่มี
เกียรติ เป็นการทำลายความมั่นใจของคนส่วนใหญ่ในชาติ รวมกันเป็นการขาดความมั่นใจแห่งชาติ
และความอ่อนแอของชาติ

**การศึกษาจะต้องทำให้คนทั้งหมดมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ มีความมั่นใจ เป็นพลังอัน
เข้มแข็งของชาติ**

กุญแจอยู่ที่การเคารพความรู้ในตัวคน

คนทุกคนมีความรู้ในตัวที่ได้จากการทำงานและประสบการณ์ชีวิต

ถ้าเคารพความรู้ในตัวคน คนทั้งหมดจะมีเกียรติ ถ้าเคารพแต่ความรู้ในตำรา คนส่วนน้อย
เท่านั้นที่จะมีเกียรติ

ความรู้ในตัวคนมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม ความรู้ในตำรมีฐานอยู่ในวิทยาศาสตร์

ความรู้ในตัวคนกับความรู้ในตำรามีความสำคัญทั้งคู่ แต่มีที่มาและความหมายต่างกัน ต้อง
เข้าใจที่มาและความหมายแล้ววางตำแหน่งแห่งหนและความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งสองประเภทให้
ถูกต้อง ประเทศจึงจะมีสมรรถนะสูง

ความรู้ในตัวคนได้มาจากการทำงานและประสบการณ์ชีวิต เป็นความรู้ที่ทุกคนมี รู้จริง
ปฏิบัติได้จริง มีความมั่นใจ เพราะทำมาด้วยมือ เช่น คนขายกล้วยเดี่ยว หรือช่างผสมปูน มีความรู้ใน
การขายกล้วยเดี่ยวหรือในการผสมปูนเป็นอย่างดี ทำให้พูดได้ทำได้ทันที เป็นความรู้ที่มีประโยชน์
จริง อย่างเรื่องหญิงผู้มีการศึกษาคคนหนึ่งอุ้มลูกไปรอตรวจที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ลูกร้องไม่หยุด
ป้าคนหนึ่งนั่งอยู่ใกล้ๆ บอกว่าเด็กเป็นแค่นี้ไม่ต้องมาหาหมอหรอก แล้วป้าช่วยเอาเด็กไปอุ้มปลอบ
เดี๋ยวก็หยุดร้อง ป้ามีความรู้ ความชำนาญในตัวในเรื่องการเลี้ยงเด็ก ในขณะที่หญิงผู้มีการศึกษาค
อาจมีความรู้ในตำรา แต่ไม่มีความรู้ในการเลี้ยงเด็ก ทำนองกับที่แม่ของเราทุกคนเป็นครูที่ดีที่สุด

ของเรา โดยไม่คำนึงว่าท่านมีปัญญาอะไรหรือไม่ เพราะท่านมีความรู้ในตัวที่ได้มาจากประสบการณ์ชีวิต หรือในวิถีทางวัฒนธรรม

ความรู้ในตัวคนมีหลากหลายสุดประมาณ บางคนเก่งเรื่องปลูกต้นไม้ เลี้ยงปลา เป็นช่าง ค้าขาย ศิลปะ ธรรมะ ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ฯลฯ ความรู้เหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกัน

ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคนอย่างที่เรเคารพแม่เรา คนทั้งหมดจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจในตัวเอง และนำความรู้ที่เขามีมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้อย่างใหญ่โตเต็มประเทศ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน

ระบบการศึกษาควรมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม

โดยส่งเสริมเชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มากที่สุด เพราะครอบครัว ชุมชน และสังคม คือฐานของชีวิตจริงและปฏิบัติจริง ทุกวันนี้เด็กนักเรียนไม่ค่อยอยากคุยกับพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เพราะคุยแล้วไม่ได้คะแนน คะแนนไปอยู่ที่การท่องวิชา นั่นคือตัวอย่างที่ว่าการศึกษาปัจจุบันตัดขาดจากรากเหง้าของตัวเองหรือวัฒนธรรม ระบบการศึกษาควรต้องปรับตัวอย่างแรงมาเอาวัฒนธรรมเป็นฐาน

และเอาวิชาการในตำราเป็นตัวประกอบ

โดยระบบการศึกษาไปเรียนรู้ร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมในสถานการณ์จริง แล้ววิจัยและพัฒนาหาวิชาการบางอย่างที่เหมาะสมเข้าไปสนับสนุนผู้ปฏิบัติจริงเหล่านั้นให้เห็นกว้างขึ้น เข้าใจมากขึ้น และปฏิบัติได้ผลดีมากขึ้น กระบวนการทางวิทยาศาสตร์จะช่วยให้วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมได้ผลดียิ่งขึ้น แต่ถ้าวิทยาศาสตร์นำโดยไม่เข้าใจวัฒนธรรมจะมีผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันอย่างใหญ่หลวง อย่างที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปัจจุบัน

ความเป็นชุมชนและประชาสังคม

ในสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางดิ่งระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนกับผู้น้อยอำนาจข้างล่าง เศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองจะไม่ดี และศีลธรรมจะไม่ดี และไม่มีทางดีได้ตราบดีที่โครงสร้างทางสังคมยังเป็นเช่นนั้น ควรสังเกตว่าประเทศไทยมีพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันผู้ทรงคุณอันประเสริฐมา ๖๐ ปี และมีพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นของดี แต่มีความเสื่อมเสียทางศีลธรรมอย่างยังมองไม่เห็นทางแก้ไข ต้องทำความเข้าใจว่าเศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี ต่อเมื่อสังคมมีความสัมพันธ์ทางราบ คือผู้คนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีเสมอกัน และสามารถเข้ามารวมตัวร่วมคิดร่วมทำกันเต็มสังคม

เมื่อมีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเรียกว่ามีความเป็นชุมชน และสังคมที่มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในลักษณะต่างๆ เป็นอันมากเรียกว่ามีความเป็นประชาสังคม

ฉะนั้น ศีลธรรมพื้นฐานแห่งการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันต้องนำไปสู่การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคม การศึกษา

ทุกประเภทควรจะนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคม หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ควรส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม ทิศทางนโยบายของรัฐที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคม หากต้องการเห็นประเทศไทยมีเศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) การจัดการความรู้เป็นรูปธรรมของการ เคารพความรู้ในตัวคน และเครื่องมือที่ส่งเสริมศักยภาพในตัวคนและสังคมอันทรงพลังยิ่ง การจัดการความรู้มีความหมายจำเพาะที่หมายถึงการส่งเสริม การถอดความรู้ในตัวคนทุกคนที่เกี่ยวข้อง ออกมาให้เห็นคุณค่า ใช้ประโยชน์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ถ้ามีการจัดการความรู้ในทุกพื้นที่ ใน ทุกองค์กร และในทุกเรื่องที่ยากทำให้สำเร็จ ผู้คนจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความสุข มีพลังใจ มีความ สร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ ทำให้ทำอะไรๆ ได้สำเร็จ และเกิดพลังงานทางสังคม (social energy) อัน ยิ่งใหญ่ การศึกษาทุกชนิดและทุกประเภทควรใช้กระบวนการจัดการความรู้เข้ามาเป็นเครื่องมือของ การพัฒนาสมรรถนะของมนุษย์

๔.

จิตตปัญญาศึกษา

(Contemplative Education)

มนุษย์เข้าไปฝังใจเชื่อในมายาคติต่างๆ อย่างเหนียวแน่น มายาคติหรืออวิชชาเข้ามา กำหนดการรับรู้ การคิด พฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคล พฤติกรรมขององค์กร และพฤติกรรม ของสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความบีบคั้น ความขัดแย้ง ความรุนแรงและการทำลายต่างๆ การศึกษาโดย ทั่วๆ ไปรวมถึงการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ไม่มีพลังพอที่จะทำให้มนุษย์ถอนตัวจากมายาคติหรือ อวิชชาได้ หรือกลับทำให้เกิดอหังการ มมังการ เข้าไปยึดมั่นในมายาคติมากขึ้น ดังนั้น แม้โลกมี การศึกษาที่ว่าวิเศษปานใดก็ตาม มนุษย์ก็ไม่หายวิกฤตหรือกลับวิกฤตมากขึ้น ดังกล่าวตอนต้น

ตั้งแต่โบราณมามีคนบางคนมีจิตใจที่สงบ พิจารณาเห็นจิตของตัวเอง เข้าถึงความจริง หลุด พ้นจากมายาคติ เกิดความเป็นอิสระ ประสบความงามอันเป็นทิพย์ เกิดความสุขอันลึกล้ำ มีความรัก ต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด เรียกว่ามีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) ใน ตัวเอง

การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวเองนี้มีวิธีการที่ทำให้เกิดขึ้นได้ บุคคลสามารถเรียนรู้หรือ ฝึกให้เกิดขึ้นได้ มีครูที่สามารถสอนให้คนอื่นสามารถเข้าถึงความจริงได้ เมื่อมีครู มีวิธีการ และมี

ผลได้จริง จึงถือเป็นการศึกษานิตหนึ่ง เรียกว่า **จิตตปัญญาศึกษา** หรือเรียกในชื่ออื่นๆ อีกมาก เช่น **การศึกษาเพื่อการตื่นรู้ (Awakening)** **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative Learning)** **การเรียนรู้เพื่อจิตสำนึกใหม่ (New Consciousness)** และยังมีเรียกในลักษณะอื่นๆ เพราะผู้ที่มีประสบการณ์ของการหลุดพ้นจากมายาคติแล้วเข้าถึงความจริงอันเป็นสภาวะนิรันดรเกิดความรู้สึกลึกซึ้งที่สุดคำนิยามใดๆ จึงพยายามเรียกขานสภาวะนั้นๆ ด้วยคำต่างๆ กัน ซึ่งก็เป็นการสมควรที่จะบรรยายด้วยถ้อยคำอันหลากหลาย เพื่อให้รับรู้หลายแง่มุมแห่งสภาวะจิตใหม่

ในขณะที่โลกวิฤตอย่างรุนแรงจนไม่มีวิธีการอื่นใดแล้วที่จะช่วยให้หายวิฤต นอกจากมนุษย์จะต้องเกิดจิตสำนึกใหม่ แล้วมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ในตนเอง ในองค์กร และในสังคม ฉะนั้น จิตตปัญญาศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งขาด ทั้งสำหรับบุคคลทั่วไปและสำหรับการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ บุคคลโดยทั่วไปและองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็้องค์กรทางราชการ องค์กรเอกชน องค์กรทางธุรกิจ หรือองค์กรทางศาสนา ควรทำความเข้าใจและเห็นคุณค่าของจิตตปัญญาศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ในแนวนี้ให้มากที่สุด รวมทั้งช่วยให้ระบบการศึกษาเข้ามาดำเนินการในเรื่องนี้ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ เพื่อให้สังคมเกิดจิตสำนึกใหม่มากพอที่จะยกตัวไปให้พ้นวิฤตการณ์ปัจจุบัน

๕.

ใช้การจัดการเป็นอิทธิปัญญา

การจัดการเป็นความรู้ หรือปัญญาที่เชื่อมต่อกับประกอบหรือส่วนต่างๆ ให้บรรลุความสำเร็จที่ต้องการ เช่น ถ้ามีปูน ทราย ไม้ กระเบื้อง เหล็ก แยกกันอยู่ โดยไม่เข้ามาเชื่อมต่อกัน เราก็จะไม่มีบ้านอยู่ การสร้างบ้านคือการจัดการเอาองค์ประกอบต่างๆ เหล่านั้นเข้ามาเชื่อมต่อกันตามแบบ เกิดระบบขึ้น

การจัดการเป็นเรื่องที่หายไปเกือบจะโดยสิ้นเชิงจากภูมิปัญญาของสังคมไทย เพราะการศึกษาที่เน้นการท่องวิชาเป็นวิชาๆ ทำให้คนไทยทำอะไรไม่ค่อยเป็น เพราะไม่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้จากการทำ เอาแต่ท่องวิชา จัดการไม่เป็น จะทำอะไรในสังคมไทยลำบากมาก เพราะเต็มไปด้วยคนทำไม่เป็น จัดการไม่เป็น เรื่องที่จะต้องปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างหนึ่ง คือหันมาให้ความสำคัญจากการลงมือทำอะไร สร้างอะไร และจัดการอะไรให้มากขึ้น

การพัฒนา นโยบายสาธารณะก็ถือเป็นการจัดการระดับสูง มหาวิทยาลัยเกือบไม่มีบทบาทในการพัฒนา นโยบายสาธารณะเลย เพราะเน้นการสอนวิชาเป็นวิชาๆ การที่จะเข้าใจเรื่องนโยบาย

จะต้องมี**ปัญญาเชิงระบบ** นโยบายสาธารณะที่ไม่ดีมีผลกระทบต่อสังคมอย่างรุนแรงและยาวนาน เช่น นโยบายที่เอาชีวิตและเศรษฐกิจไทยไปผูกไว้กับน้ำมัน เมื่อน้ำมันขึ้นราคาเราก็จนตรอกและวิกฤตอย่างยิ่งไปยาวนานชั่วลูกชั่วหลาน นโยบายสาธารณะที่ดีจะต้องมีฐานอยู่ในความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างลึกซึ้งด้วยความเป็นกลาง เมื่อมหาวิทยาลัยไม่ทำหน้าที่นี้ก็เป็นเรื่องของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ จะปู้ยี้ปู้ยำกันไปตามอำเภอใจ บนมหันตภัยของประเทศชาติ

ในระดับกลางๆ มีการจัดการที่น่าทำอีกมาก ที่ถ้าทำแล้วจะเกิดประโยชน์มหาศาล เช่น จัดการการท่องเที่ยวให้ครบวงจร การท่องเที่ยวที่มีการจัดการไม่ครบวงจร เช่น คิดจะเอาแต่เงิน จะนำไปสู่การทำลาย เช่น ทำลายวัฒนธรรม ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ถ้ามีการจัดการให้ครบวงจรก็จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ เช่น มีการวิจัยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฝึกอบรมมัคคุเทศก์ที่มีคุณภาพสูง ส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวของชุมชน การขายอาหารสินค้าเชิงวัฒนธรรม มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม มีการกันรายได้ส่วนหนึ่งเป็นกองทุนการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาคน ต้องทำให้ใครที่มาท่องเที่ยวกลับออกไปแล้วเป็นฉลาดขึ้นเป็นคนดีขึ้น เหล่านี้ทำได้ทั้งสิ้นถ้ามีการจัดการการท่องเที่ยวให้ครบวงจร

หรืออย่างเรามีวัดอยู่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัด ซึ่งเป็นทรัพยากรอันมหาศาลของสังคม ถ้ามีการจัดการที่ดี เช่น จัดการให้วัดทุกแห่งสะอาดร่มรื่น มีครูอาจารย์ที่สอนวิปัสสนากรรมฐานได้ คนทุกคนนี้เครียดมาก ถ้าเวลาหยุดพักกลางวันหรือตอนเลิกงานแวะไปที่วัด ไปนั่งเล่น หรือไปไหว้พระในโบสถ์ นั่งสมาธิเสียหน่อย ก็จะลดความเครียดและพัฒนาจิตใจ นอกจากนั้นวัดมีสถานที่และอยู่ท่ามกลางชุมชน อาจส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ที่คนมาพบปะสนทนากันในเรื่องดีๆ เช่น เรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรม เรื่องการศึกษา เรื่องธรรมะ เรื่องผู้สูงอายุ ฯลฯ มีคนแก่ที่เหงาๆ อยู่ตามบ้านอย่างโดดเดี่ยวมากมาย ถ้ามีการจัดการให้ผู้สูงอายุได้มาพบปะกันที่วัด ฟังธรรมะบ้าง พูดคุยกันบ้าง รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน หรือทำอะไรที่ตัวถนัดและทำได้ อาจจะช่วยดูแลเด็กกำพร้าหรือเด็กที่พ่อแม่ยากจนไม่มีเวลาดูแล เช่นนี้จะเกิดอานิสงส์มหาศาลต่อสังคมถ้ามีการจัดการที่ดี ดังนี้ เป็นต้น

โดยที่ภาคราชการก็ดี ภาคการศึกษาก็ดี มีทักษะในการจัดการน้อย ภาคที่มีการจัดการมากคือภาคธุรกิจ เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมควรจะเข้าร่วมกับทางราชการ ทางการศึกษา ทางการพระศาสนา เพื่อส่งเสริมให้การจัดการเป็นอริยปัญญา อริยแปลว่าความสำเร็จ อริยปัญญาคือปัญญาเพื่อความสำเร็จ

ผู้รู้เกี่ยวกับการจัดการถึงกับพูดว่า “การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เป็นไปได้” (Management makes the impossible possible)

ที่ตีบตันทำอะไรกันไม่ได้ นั่นโดยมากเป็นเพราะขาดการจัดการ โดยผู้ที่ติดขัดก็ไม่ต้องเสีย
ด้วยซ้ำว่าตัวเองขาดการจัดการ บางทีโทษกันไปโทษกันมา หรือคิดว่าเป็นปัญหาทางจริยธรรม ที่แท้
ส่วนใหญ่เป็นเพราะขาดการจัดการ

ถ้าจะแก้ไขความอ่อนแอในสมรรถนะของชาติอย่างหนึ่งก็ต้องทำให้การจัดการเป็นอริ
ปัญญาของสังคมไทย

๖.

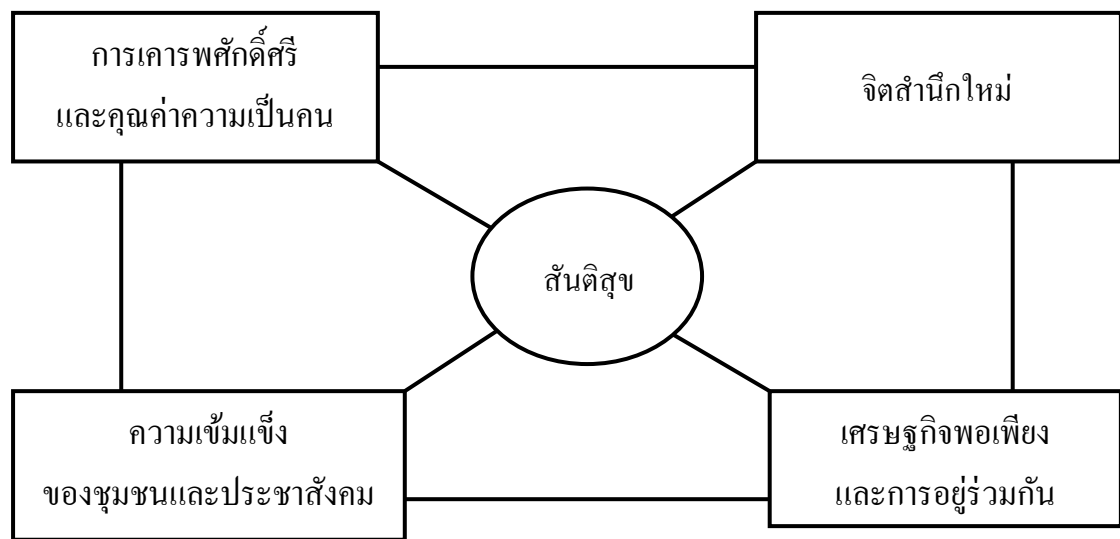
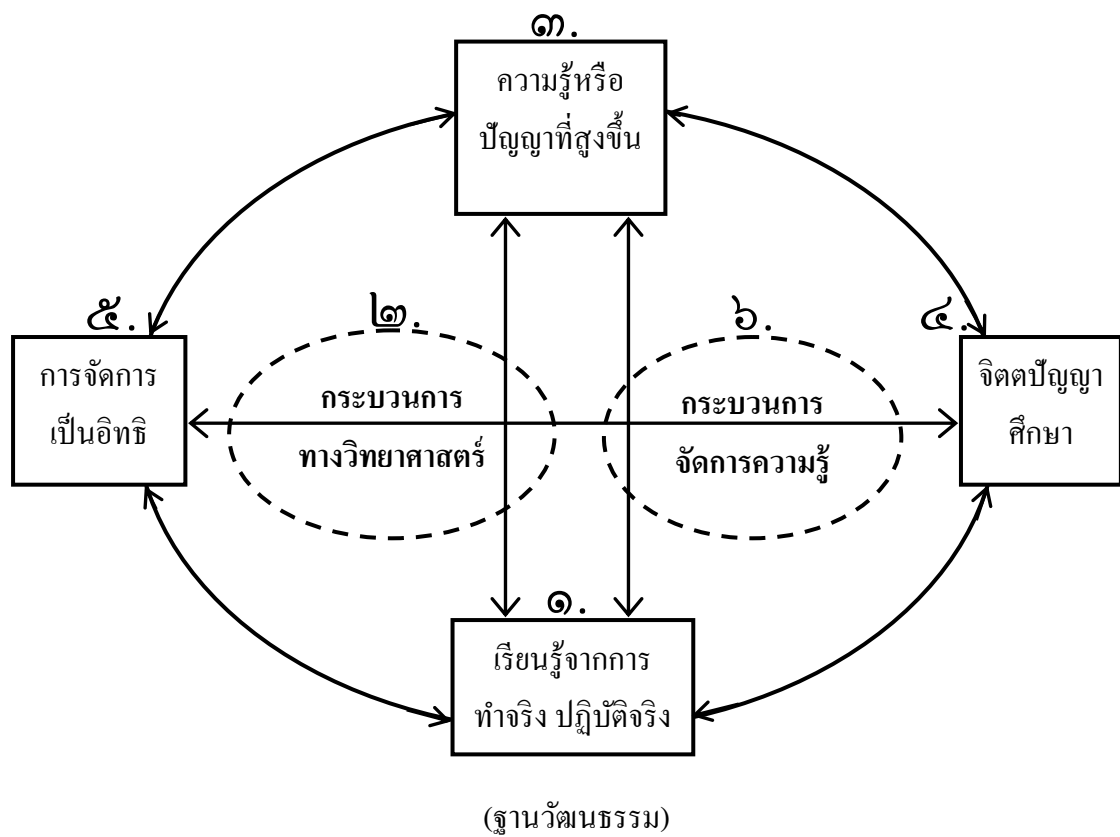
ระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจรเพื่อยกระดับสมรรถนะของมนุษย์

จากประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด เราจะประกอบหรือสร้างระบบการเรียนรู้ที่
ครบวงจรเพื่อยกระดับสมรรถนะของมนุษย์เพื่อไปให้พ้นวิกฤตได้อย่างไร

รูปที่ ๑ แสดงรูปแบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร และรูปที่ ๒ แสดงผล ๕ ประการของการ
เรียนรู้ที่ครบวงจร ดังนี้

- (๑) การเรียนรู้จากการทำจริง ปฏิบัติจริง หรือในฐานวัฒนธรรม นี่คือการย้ายจากฐานเอา
วิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นการเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม หรือในฐานชีวิตและวิถีชีวิตร่วมกัน
อะไรที่จำเป็นแก่ชีวิตและการอยู่ร่วมกันก็เรียนรู้ทั้งหมด และเรียนรู้จากกันและกัน

รูปที่ ๑ ระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจรที่ยกระดับสมรรถนะของมนุษย์

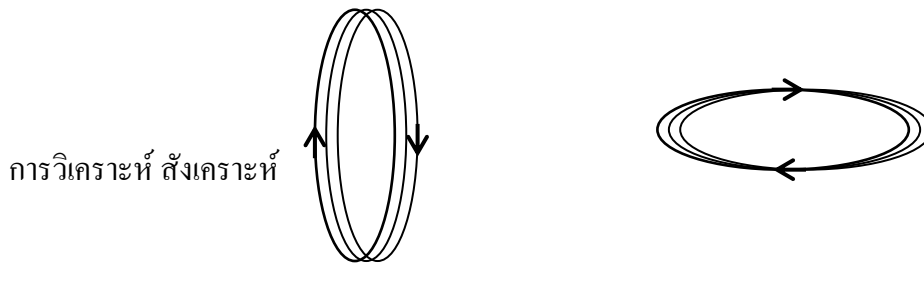

รูปที่ ๒ ผล ๕ ประการ จากระบบการเรียนรู้ครบวงจรที่ระดับสมรรถนะของมนุษย์

ทุกคนเป็นทั้งครูและผู้เรียน ไม่มีการขาดแคลนครูใดๆ เพราะในวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม มีผู้รู้ทางด้านต่างๆ มากมาย ไม่มีการศึกษาแล้วไม่มีงานทำเพราะการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และสามารถเลือกงานที่ชอบที่ถนัดได้ อะไรที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันก็เรียนรู้ไปในตัว เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการแบ่งปัน การใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การเรียนรู้จากการทำนอกจากการทำให้ ทำเป็น สร้างเป็นแล้วยังส่งเสริมการจัดการ เพราะการจะทำอะไรๆ ให้สำเร็จต้องมีการจัดการการเรียนรู้ในฐานะวัฒนธรรมนั้นถือว่าทุกคนมีความรู้ในตัว มีคุณค่า ฉะนั้น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เพื่อนบ้าน พระ ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ มีคุณค่าและมีประโยชน์ในการเรียนรู้ การเรียนรู้ในฐานะวัฒนธรรมจึงส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยการเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน การที่ทุกคนมีคุณค่า นำความภูมิใจ ความสุข และความมั่นใจมาให้คนทุกคน สร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม

(๒) ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เข้ามาวิเคราะห์ สังเคราะห์สิ่งที่ได้จากการทำจริง ปฏิบัติจริง ให้เป็น (๓) ความรู้หรือปัญญาที่สูงขึ้น แล้วเอาความรู้หรือปัญญาที่สูงขึ้นกลับไปสู่การทำจริง ปฏิบัติจริงอีก แล้ววนกลับมาอีกรอบแล้วรอบเล่า เป็นวัฏจักรทางปัญญาจากดินสู่ฟ้า จากฟ้าสู่ดิน (รูปที่ ๓ ก.) ความรู้นี้เกิดจากการปฏิบัติในวิถีชีวิตจริง และกลับไปส่งเสริมวิถีชีวิตจริงให้ดีขึ้นตลอดเวลา

ฟ้า = ความรู้หรือปัญญาที่สูงขึ้น

ดิน = ทำจริง ปฏิบัติจริง

(ก) ความรู้จากดินสู่ฟ้า จากฟ้าสู่ดิน (ข) ความรู้ที่ลอยอยู่ในนภากาศ สุญญากาศ

รูปที่ ๓ (ก) วัฏจักรทางปัญญาจากดิน (ทำจริง ปฏิบัติจริง) สู่ฟ้า (ความรู้หรือปัญญาที่สูงขึ้น) และนำไปสู่ดินอีก (ข) ความรู้ที่ลอยอยู่ในนภากาศ สุญญากาศ ไม่ปฏิบัติสัมพันธ์กับชีวิตจริง

ไม่ใช่ความรู้ที่ลอยตัวอยู่ในสุญญากาศ นภากาศ แยกส่วนจากความเป็นจริง อย่างที่สอนกันอยู่ในระบบการศึกษาปัจจุบัน (รูปที่ ๓ ข.)

(๔) จิตตปัญญาศึกษา ควรเป็นการศึกษาของคนทั่วไป และอยู่ในการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ

(๕) ทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเป็นอิทธิปัญญา ที่จะทำให้ทำอะไรให้สำเร็จ รวมทั้งการพัฒนานโยบายสาธารณะ

(๖) กระบวนการจัดการความรู้ ในเรื่องทั้งหมดและคนทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ย่อมมีความรู้ อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในตัว ควรมีกระบวนการจัดการความรู้โดยดึงความรู้ในตัวคนออกมาชื่นชม เห็นคุณค่า เพิ่มคุณค่า ใช้ประโยชน์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน หากมีการจัดการความรู้เต็มปริมณฑล ในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในทุกเรื่อง จะปลดปล่อยคนทั้งประเทศไปสู่การมีเกียรติ ศักยภาพ ความสุข และความสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่

ระบบการเรียนรู้ครบวงจรดังกล่าวจะยกสมรรถนะของมนุษย์ขึ้น โดยเกิดผล ๕ ประการ (รูปที่ ๒) คือ

(๑) เกิดจิตสำนึกใหม่

(๒) เกิดศีลธรรมพื้นฐานทางสังคม คือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน

(๓) เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม

(๔) เกิดเศรษฐกิจพอเพียงและการอยู่ร่วมกัน

(๕) เกิดสันติสุขเพราะความสมดุลของสรรพสิ่ง

การที่จะเป็นไปตามนี้ได้ ลำพังระบบการศึกษาอย่างที่เรียกกัน ครูและนักการศึกษา หาทำไม่ได้ แต่เป็นเรื่องของสังคมทั้งหมด (All For Education) เพราะเป็นการศึกษาสำหรับคนทั้งหมด (Education For All) เพื่อแก้ปัญหาทั้งหมด ทั้งสังคม เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง พร้อมกันไป หรือเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งหมด

อาจทดลองทำโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เช่น ตำบล อำเภอ จังหวัด ถ้าพัฒนาอย่างบูรณาการของจังหวัดทั้งจังหวัด แล้วได้ผลดี คือเกิดเศรษฐกิจพอเพียง และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล จังหวัดทั้งจังหวัดจะกลายเป็นมหาวิทยาลัยในรูปแบบใหม่ คือมหาวิทยาลัยชีวิต

๗.

วิธีระพี สาคริก

หลายปีมาแล้ว ท่านอาจารย์ระพี สาคริก ท่านอาจารย์เสน่ห์ สาคริก และผม ได้รับเชิญจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยไปอภิปรายร่วมกัน โดยที่ท่านอาจารย์ระพี มีปรกติพูดอะไรเป็นนามธรรมที่ลึกซึ้ง ซึ่งคนทั้งหลายให้ความเคารพ อาจารย์ท่านหนึ่งเป็นสุภาพสตรีลุกขึ้นมาถาม หรือขอให้

อาจารย์ระพีพูดว่า “คนเราควรทำอะไร” ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่คนทั้งหลายล้วนอยากทำอะไรดีๆ แต่ไม่ทราบว่าจะทำอะไรดี

ท่านอาจารย์ระพีตอบว่า “ทำอะไรก็ได้ที่ชอบ การได้ทำอะไรที่ชอบจะทำให้มีความสุข แล้วพยายามทำให้ประณีต ความประณีตจะเป็นความงามที่มาพัฒนาจิตใจของตนเอง แล้วพยายามให้เข้าใจลึกซึ้งๆ แล้วมันก็จะไปเจอกันเอง”

ผมรู้สึกประทับใจในคำกล่าวข้างต้นมาก และน่าจะเป็นหลักการของการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญ ซึ่งผมขออธิบายขยายความดังต่อไปนี้

มนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ไม่มีใครในโลกสองคนที่เหมือนกันเลย แม้แต่คู่แฝดจากไข่ใบเดียวกัน ซึ่งมีดีเอ็นเอเหมือนกันทุกอย่าง ก็มีความชอบ ความถนัดแตกต่างกัน ถ้ามีโอกาสได้ทำสิ่งที่ตนชอบก็มีความสุข ทำได้นาน ทำได้ทน มีความจดจ่อหรือสมาธิในสิ่งนั้น ทำได้เก่งและสร้างสรรค์ได้มาก

ในระบบการศึกษาของเราบังคับให้ทุกคนเรียนเหมือนกัน ก้นหมัด ทำให้น่าเบื่อหน่าย ขาดสมาธิ ทำไม่ได้ดี ขาดความสร้างสรรค์ ท่านอาจารย์ระพี จึงกล่าวว่า “ทำอะไรก็ได้ที่ชอบ”

เมื่อได้ทำสิ่งที่ชอบ แล้วก็พยายามทำให้ประณีต การทำให้ประณีตเป็นศิลปะเป็นความงามที่มาหล่อเลี้ยงจิตใจให้เกิดความปิติ อิ่มเอิบ ภูมิใจ

“พยายามเข้าใจให้ลึกซึ้งๆ แล้วมันจะไปเจอกันเอง” หมายความว่าอย่างนี้คือสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่วนที่ปรากฏว่าต่างกัน เช่น หู หาง ขา ลำตัว ของช้าง เป็นส่วนของช้างตัวเดียวกัน ฉะนั้น เมื่อเริ่มต้นไปจับหรือสัมผัสส่วนที่ต่างกัน ก็ไม่จำเป็นต้องไปทะเลาะกัน เหมือนตาบอดคลำช้าง ถ้าตาไม่บอดก็จะรู้ว่าส่วนต่างนั้นเป็นของช้างตัวเดียวกัน

ฉะนั้น เมื่อเริ่มต้นแต่ละคนเริ่ม “ทำอะไรก็ได้ที่ชอบ” ซึ่งต่างๆ กันไปก็ไม่เป็นไร เพราะเมื่อเข้าใจให้ลึกซึ้งๆ แล้วมันไปเจอกันเอง หมายถึงเข้าถึงความเป็นทั้งหมดซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน เหมือนกับว่าเริ่มคลำส่วนต่างๆ ของช้างที่แตกต่างกัน แต่ในที่สุดก็จะเข้าถึงความเป็นทั้งหมดคือช้างตัวเดียวกัน

ตรงนี้มีค่าสำคัญมาก เพราะในการศึกษาของเรานั้นมักรู้เป็นส่วนๆ เป็นเรื่องๆ ไม่รู้อย่างเชื่อมโยงเป็นบูรณาการเหมือนตาบอดคลำช้าง หรือรู้เฉพาะส่วนของจิกซอว์ ไม่รู้ว่าทั้งหมดนั้นคืออะไร การรู้ทั้งหมดคือปัญญา การรู้ทั้งหมดทำให้หลุดพ้นจากความบีบคั้น ทำให้ประสบความสำเร็จ เพราะความงามเกิดจากความเป็นทั้งหมด การรู้เป็นส่วนเป็นเลี้ยวทำให้เกิดความบีบคั้น และเข้าไปสู่ความขัดแย้ง เหมือนคนตาบอดที่สัมผัสรู้เป็นส่วนๆ แล้วทะเลาะกันใหญ่

การศึกษาใดๆ ไม่ควรแต่จะมีความรู้แบบเป็นส่วน แต่ควรจะต้องบูรณาการไปสู่ความเป็นทั้งหมด ซึ่งเป็นหนึ่งเดียว นั่นคือบรรลุปัญญา นั่นคือความหมายของการที่ว่า “แล้วมันก็จะไปเจอกันเอง”

ผมอยากจะเรียกหลักการที่ท่านอาจารย์ระพีกล่าวว่าเป็น “วิธีระพี ศาคริก” ซึ่งเป็นวิธีพัฒนาคนที่สำคัญ ซึ่งนอกจากแต่ละคนจะสามารถเอาไปเป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองแล้ว หากระบบการศึกษานำหลักการนี้ไปใช้ ก็จะเป็นการศึกษาที่เอาความเป็นคนเป็นตัวตั้ง จะทำให้การศึกษาเป็นความสุขและความสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่

คนที่ชอบอะไรเหมือนกัน ควรจะรวมตัวเป็นกลุ่มแล้วทำสิ่งนั้นๆ ร่วมกัน ทำให้ประณีตและลึกซึ้งๆ ในสังคมควรมีกิจกรรมหรือชุมชนแห่งการปฏิบัติอันหลากหลายให้เต็มสังคม เป็นกลุ่ม “ทำอะไรก็ได้ที่ชอบ” เช่น กลุ่มที่ทำเรื่องต้นไม้ เรื่องวัฒนธรรม เรื่องการศึกษา เรื่องสุขภาพ เรื่องประวัติศาสตร์ เรื่องศิลปะ เรื่องธรรมะ ฯลฯ ทุกคนจะมีทางออก มีความสุข และมีความสร้างสรรค์ กลุ่มทั้งหมด “ทำลึกซึ้งๆ ก็จะไปเชื่อมโยงกันเอง” เป็นพลังสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ที่จะทำให้สามารถทำเรื่องดีๆ ได้สำเร็จ รวมทั้งเรื่องการศึกษาเพื่อพามนุษย์ไปพ้นวิกฤตตามที่กล่าวมา หรือแม้ยิ่งกว่านี้

การเรียนรู้ที่ดีเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของมนุษย์

เพราะทำให้เข้าถึงความจริง ความดี และความงาม

ศาสตราจารย์ระพี ศาคริก คือตัวอย่างของคน que เข้าถึงความจริง ความดี และความงาม
